

Postadres Provinciehuis
Postbus 90602
2509 LP Den Haag
T 070 - 441 66 11
www.zuid-holland.nl

Datum
30 augustus 2022

Ons kenmerk
PZH-2022-814557745
DOS-2019-0005750

Aan Provinciale Staten

Onderwerp

Motie 1104 evaluatie Groene Cirkels in het kader van NPLG

Geachte Statenleden

In uw vergadering van 6 juli 2022 over de Startnotitie Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) en Perspectief Nederlandse Landbouwsector, heeft u motie 1104 'Evaluatie Groene Cirkels' aangenomen.

In deze motie vraagt u het college om het Groene Cirkel beleid te evalueren in het licht van de huidige opgaven. Daarnaast vraagt u het college om met een advies te komen over het al dan niet opschalen van het Groene Cirkel beleid. Ook heeft u het college verzocht te komen met een voorstel hoe de Provincie Zuid-Holland met haar beleid kan bijdragen aan een duurzaam verdienmodel voor de agrarische ondernemers.

1. Evaluatie: waar staat Groene Cirkels nu?

Werkwijze

Groene Cirkels zijn aanjaagcoalities van marktpartijen, kennisinstellingen en overheid om de transitie naar verduurzaming te versnellen. De partners werken gelijkwaardig samen op basis van een gemeenschappelijke droom, waarin hun individuele doelen en belangen terugkomen. De partners werken aan innovatieve oplossingen om de droom dichterbij te brengen. Dit doen ze op vlakken waar ze elkaar nodig hebben om oplossingen te genereren en tot uitvoering te brengen. Zo wordt de droom en de samenwerking een katalysator voor de betreffende transitie.

In de initiatieffase worden onderzoeken, pilots en proefvelden opgezet die deze droom, en daarmee ook de provinciale doelen dichterbij brengen. In de cirkels die langer meedraaien, wordt gestuurd op het borgen en opschalen hiervan. In deze fase houden de netwerkpartners, de overheden in het bijzonder, een faciliterende rol op de coördinatie van de inmiddels opgeschaalde onderzoeks- en uitvoeringsportfolio's.

Deze werkwijze, bestaande uit een mix van dromen en doen, zorgt voor brede, intensief samenwerkende coalities die zichtbaar bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke

vraagstukken. Partners dragen zowel financieel als in fte's bij. Hiermee vergroten we de slagkracht op de provinciale opgaven, die we door toegenomen complexiteit zelden nog als provincie alleen kunnen oplossen. De grote maatschappelijke opgaven waar we voor staan; klimaatadaptatie, biodiversiteitsverlies, landbouw- en voedseltransitie, energietransitie, woningbouwopgave zijn complex, vragen transities en laten grote onderlinge afhankelijkheden zien: tussen partijen en opgaven. Met Groene Cirkels zetten we in intensieve samenwerking in op dromen en ambities dwars door de sectoren heen. Dat is ook wat er nodig is als we integraal en opgavegericht willen doorpakken.

Daarmee werken de Groene Cirkels veelal in de fase dat de opgaven en zeker het beleid nog verkend en gedefinieerd moeten worden. Door dicht op de praktijk te innoveren bereiden ze als het ware de weg voor effectief beleid.

De Groene Cirkel methodiek bestaat uit verschillende elementen met twee hoofdonderdelen:

- Het ontwikkelen van krachtige netwerken met invloedrijke spelers betrokken bij maatschappelijke opgaven, door het vinden van gemeenschappelijke belangen en ontwikkelen van een perspectief of droom, door het kweken van vertrouwen en begrip voor elkaars (organisatie)cultuur en met het commitment en middelen om die tot realisatie te brengen;
- Het ontwikkelen en uitvoeren van interventies die de droom dichterbij brengen. Opschaalbaarheid staat hierbij centraal.

Het netwerk van Groene Cirkels en hun ambities

Het netwerk van Groene Cirkels bestaat inmiddels uit de volgende cirkels en hun ambities:

- Groene Cirkel Heineken (sinds 2010): verduurzamen van het brouwproces en de keten door het sluiten van kringlopen en het creëren van een prettige leefomgeving rondom de brouwerij voor medewerker en burger.
- Groene Cirkel Bijenlandschap (sinds 2016): partners zorgen voor een bij-vriendelijke omgeving, in én met Zuid-Hollandse gemeenten, met bewoners bedrijven en andere organisaties. Door wilde bijen meer voedsel en nestgelegenheid te bieden, het landschap aantrekkelijker en kleurrijker te maken en door behoedzaam om te gaan met chemische middelen.
- Groene Cirkel Kaas en Bodemdaling (sinds 2017): rond kaasfabriek De Graafstroom werken de partners aan een toekomstbestendige landbouw en landschap voor de mens en biodiversiteit in de Alblasserwaard, het ommeland en uiteindelijk de Nederlandse veenweide gebieden. Thema's: versterken biodiversiteit, tegengaan bodemdaling, reduceren emissies, versterken gebiedseigen praktijkkennis en ontwikkelen verdienmodellen.
- Groene Cirkel Duurzame Fritesketen: rondom Farm Frites (sinds 2018) werken de partners aan een duurzame en vitale fritesketen. Onder meer door te werken aan een betere leefomgeving, een gezondere bodem, duurzame energie, logistiek en productieproces en met wereldwijde impact.

- Groene Cirkel Suikerbietenketen (sinds 2019): partners werken rond Cosun aan een circulaire samenleving met de natuur als partner (niet de provincie Zuid-Holland, maar de provincie Noord-Brabant is hierbij betrokken).
- Plasticvrije corridor (sinds 2020): partners willen een Plasticvrije Corridor realiseren, waar geen lekkage van plastic meer naar het milieu plaatsvindt, voor een schone, groene en gezonde leefomgeving.
- Groene Cirkel Groene gezonde stad (sinds 2021): partners werken samen aan radicale vergroening van onze steden. Een paraplu van bomen, wadi's, groene speeltuinen, bedrijventerreinen en groene verbindingen in de stad zorgen voor gezondere inwoners, minder hitte en wateroverlast en meer biodiversiteit.
- Groene Cirkel Tuin van Holland (sinds 2021): partners werken samen aan het openbreken van de vraag naar duurzame agrarische producten

Groene Cirkels draagt bij aan alle zeven provinciale opgaven van coalitieakkoord. Bij iedere oprichting en/of verlenging van de samenwerking(en) wordt instemming gevraagd middels een besluit van Gedeputeerde Staten. In september 2022 wordt bijvoorbeeld het convenant van de Groene Cirkel Kaas en Bodemaling verlengd. Na besluitvorming wordt u hierover geïnformeerd door Gedeputeerde Staten. In deze brief gaan we dieper in op de Groene Cirkelmethode en een aantal Groene Cirkels die inhoudelijk raken aan de onderwerpen landbouw en het landelijk gebied. Op de Groene Cirkels die zich niet primair richten op het landelijk gebied en landbouw gaan we niet verder in.

Geleerde lessen

Kracht van intensieve samenwerking

Door de tijd en energie die in de samenwerking wordt gestoken, door echt weten wat er speelt bij elkaar en het bouwen aan betrouwbaarheid en vertrouwen, ontstaat een klimaat waarin onderling vertrouwen is. Daarbij is er begrip voor elkaars context en de betekenis hiervan voor processen en hobbels. Partners leren werken op basis van onderlinge afhankelijkheid. Zo worden innovatieve oplossingen bedacht en uitgetoetst en voorwaarden voor opschaling verkend. Partners voelen door de intensieve samenwerking voldoende zekerheid en vertrouwen om onzekere innovatieprocessen aan te gaan die anders op de plank zouden blijven liggen. Innovatie betekent ook dat regelmatig blijkt dat een ingeslagen weg doodloopt. Maar dat levert lessen op voor de toekomst en kennis voor verduurzamen. Groene Cirkels is zo een snelkookpan voor maatschappelijke R&D.

Voorbeeld succesvolle samenwerking op basis van vertrouwen:

Verdienmodellen waterinfiltratie

De boeren binnen de Groene Cirkel Kaas en Bodemaling werken samen aan oplossingen voor minder bodemdaling en zoeken daarbij naar nieuwe verdienmodellen voor de landbouw van de toekomst. Eén van de resultaten is dat nu voor het eerst twee Nederlandse boeren de CO₂-uitstoot die zij hebben voorkomen door pomp gestuurde waterinfiltratie mogen verkopen in de vorm van CO₂-credits.

Met een pompsysteem houden de boeren het grondwater op het afgesproken waterpeil. Zo voorkomen ze dat het grondwater onder het afgesproken peil komt en het veen te veel indroogt, waardoor de bodem daalt en er CO₂ vrijkomt. De Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland (NMZH) hielp de boeren bij het indienen van de projectplannen en Stichting Nationale Koolstofmarkt (SNK) gaf toestemming voor de verkoop van CO₂-credits op basis van waterinfiltratie. De Rabobank onderzoekt opschalingsmogelijkheden en was de eerste afnemer van de carbon credits. Bodemdaling in de veenweidegebieden veroorzaakt ongeveer 2,8 procent van de CO₂-uitstoot in Nederland. Volgens het RIVM kan dankzij deze techniek op 4.000 van de in totaal 15.000 hectare land de CO₂-uitstoot met 50 tot 75 procent dalen. Ook het effect van water infiltratie systemen op biodiversiteit wordt gemonitord. De eerste resultaten zijn positief en worden vervolgd. De realisatie vergde vele gesprekken, onderzoeksopdrachten, methodiekontwikkeling voor monitoring, certificatie, vallen en opstaan. Zonder een vasthoudende groep partners met een gedeelde visie was het project al in de ontwikkeltijd op de plank beland. Inmiddels geven de partijen aan dat dit een succesvolle testcase is, waarbij het nu noodzaak is om opschaling te organiseren en zo tot een goed verdienmodel te komen die verduurzaming binnen de landbouwsector stimuleert.

Effect en opschaling Bijenlandschap

De eerste monitoring liet zien dat 3 jaar na de realisatie van het eerste bijenlandschap het aantal bijensoorten met 34% was toegenomen. Inmiddels kent het netwerk Bijenlandschap meer dan 100 partners, en wordt gewerkt aan aanleg van bijenlandschappen en verbindingen in heel Zuid-Holland.

Gedeelde droom en belang draagt bij aan maatschappelijke opgave

De gedeelde droom van een Groene Cirkel raakt aan de belangen van de verschillende partners en heeft een sterke positieve aantrekkingskracht, zowel inhoudelijk als financieel. Door inzet van verschillende Groene Cirkel netwerken worden nieuwe (integrale) programma's ontwikkeld, komen additionele middelen binnen bereik en ontstaat een multipliereffect. In drie jaar is met 0,75 miljoen provinciegeld, 32,3 miljoen extra geld aangeboord voor provinciale doelen.

Door samen te werken en middelen te bundelen vergroot het netwerk de slagkracht.

Repeatable models

Een transitie vraagt fundamentele veranderingen van een systeem, van structuur, cultuur, technologie. Groene Cirkels vertaalt de complexiteit van de volledige droom in systeemonderdelen. Dit betekent dat we op zoek gaan naar het kleinste schaalniveau waarin alle onderdelen/actoren die nodig zijn voor systeemverandering actief zijn. Dit vertaalt de droom naar behapbare ontwerpvragestukken zonder de complexiteit uit het zicht te verliezen. We noemen dit een repeatable model.

Lange adem en vertrouwen

Het realiseren van een ambitie, een transitie naar verduurzaming, vraagt een lange adem. De tegenkracht van een systeem is groot en het slagen van vernieuwende initiatieven is daardoor niet vanzelfsprekend. Het bouwen van een netwerk, het werken aan intensieve samenwerking, het opstellen van een gezamenlijke droom waarin ieders belangen een goede plek vinden, het doorgronden van de problematiek en vervolgens het bedenken van projecten die innovatieve oplossingen bieden, het uitproberen van die oplossingen en vervolgens kijken naar opschaalbaarheid vergt tijd.

Veel van de meest succesvolle initiatieven komen voort uit een proces van uitproberen, vastlopen, leren en door ontwikkelen. Volhouden vraagt een sterke relatie, gebaseerd op vertrouwen. Doordat een groep ambitieuze partners uit de hele keten is samengebracht is juist dit mogelijk: dicht op de praktijk snel ontwikkelstappen maken. Niet elke stap leidt tot opschaalbare projecten maar leidt vaak wel tot nieuwe ontwikkelruimte die eerder onmogelijk leek. Daarmee lopen Groene Cirkels vooruit op beleidsontwikkelingen en maken ze de weg versneld vrij voor opschaalbare initiatieven op langere termijn.

2. Advies Opschakelen in context NPLG

Ketenaanpak

In de startnotitie Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) is de basis gelegd voor zogeheten 'brede gebiedsprogramma's met als hoofddoel het toekomstbestendig ontwikkelen van het landelijk gebied. Doel is om in een langjarige samenwerking en partnerschap de transitie aan te gaan en zo de richtinggevende doelen rondom emissies en kwaliteitseisen te realiseren.

Als grootste grondgebruiker in het landelijk gebied speelt de landbouw een belangrijke rol in het realiseren van deze doelen. Het NPLG richt zich op het realiseren van internationale verplichtingen op het gebied van natuur (met stikstof als onderlegger), water en klimaat.

Dit vraagt van veel landbouwbedrijven een aanpassing van hun bedrijfsmodel. Dit vereist niet alleen investeringen om de transitie naar een nieuw model te financieren, maar ook de ontwikkeling van andere verdienmodellen dan het model dat nu als gangbaar beschouwd wordt. Het NPLG richt zich met name op deze eerste fase van verandering. Voor het structurele verdienmodel op de langere termijn zijn ook aanpassingen nodig in de hele keten. Een gebiedsproces zonder ketenproces zal onvoldoende in staat zijn om de transitie van het landelijk gebied te versnellen.

Ketens zijn van grote invloed op het al dan niet slagen van de gebiedsdoelen uit het NPLG. Ketenpioniers hebben de afgelopen jaren gewerkt om alternatieve ketens op te richten naast het bestaande systeem. Denk hierbij aan Rechtstreef, Lekker Nassuh of Onze Markt. Zij bieden alternatieve verdienmodellen aan pionierende boeren. Tegelijkertijd bereiken deze alternatieve ketens tot op heden onvoldoende volume om de nu nog gangbaar telende boeren perspectief te bieden in hun transitie.

Opschaling in de Ketens

Opschaling van Groene Cirkels vraagt met name het uitbreiden van menskracht, meer dan middelen. Het ontwikkelen van partnerschap vergt in eerste plaats veel uren. De kracht van de samenwerking spreekt vaak voor zich bij het aantrekken van additionele middelen wanneer er projecten tot uitvoering komen, zoals het multipliereffect aantoont.

Binnen de bestaande cirkels wordt nu op een aantal plekken gewerkt aan duurzame productiemethoden en bijbehorende verdienmodellen die de transitie van het landelijk gebied kunnen versnellen. Tot op heden zijn er voornamelijk cirkels rondom grootverwerkers in de keten (Heineken, Farm Frites, Zuivelfabriek de Graafstroom, Cosun Beetcompany). Deze verwerkers hebben als inkopers een sterke positie om ketenpartners te motiveren mee te werken aan het realiseren van hun dromen. Naast deze verwerkers zijn er nog legio andere ketenpartners die van grote invloed zijn op het verdien- en dus verandervermogen van boeren. Bijvoorbeeld groothandels, logistieke partijen en inkopers. Ook deze partijen bevinden zich in een markt waarbij vergaande samenwerking nodig is om het huidige systeem te doorbreken. De Groene Cirkel Tuin van Holland maakt momenteel een begin in het ontwikkelen van een netwerk en gezamenlijke droom met partners uit deze sectoren.

Het opschalen van de Groene Cirkels kan het ontwikkelen van deze netwerken versnellen waarbij ketenprogramma's aan de gebiedsprogramma's van het NPLG gekoppeld kunnen worden en zo kunnen bijdragen aan een duurzaam perspectief voor de boeren.

Opschaling in het gebied

De Groene Cirkel werkwijze van gedeelde dromen, gelijkwaardigheid en langdurige samenwerking is effectief juist wanneer opgaves complex zijn en de oplossing bij verschillende partijen ligt. Versnelling van verandering in het landelijk gebied vraagt nu meer dan ooit het herstel van vertrouwen en samenwerking in gelijkwaardigheid. Maar Groene Cirkels doe je niet met iedereen. Het zijn partijen die een droom delen, die een sleutel in handen hebben om die droom te bereiken en die in elkaar en in vernieuwing willen investeren. Als er een groene Cirkel is, is die uitermate geschikt om als innovatieplek vanuit de keten te koppelen aan een NPLG-gebiedsnetwerk. Droomgesprekken met agrariërs in de Tuin van Holland leiden nu al tot waardevolle inzichten ter verbetering van het ontwerp van onze gebiedsprogramma's voor het NPLG en tot input voor het geplande landbouwloket.

Een Groene Cirkel is minder geschikt om het hele gebiedsnetwerk over te nemen. Het is niet vanzelfsprekend om in de huidige maatschappelijke dynamiek en de door de overheid opgelegde (stikstof)maatregelen op gebiedsniveaus tot een gemeenschappelijke inspirerende droom te komen. Toch is juist de component van een gemeenschappelijk uitnodigend perspectief wel een voorwaarde om juist binnen NPLG hiernaar te streven.

Voor een duurzaam toekomstperspectief verwijzen wij naar het antwoord op motie 1103.

Wij hopen u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland,
secretaris, voorzitter,

drs. H.M.M. Koek drs. J. Smit